

ROZMAITOŚCI.

NUMER 8.

I.

O Żydach w Polsce

*Pisma w języku Francuzkim wydanego przez
Generala Polskiego Posta na Sejm
ciąg dalszy,*

Jan Albrecht zważając, że Żydzi pożyczali sposobem lichwy pieniądze mającney młodzieży, która zaszczytowi walczenia w obronie swojej oyczyzny wszystko gotowa była poświęcić, — że ciż żydzi obciążali hipoteki wszystkich znaczniejszych domów, — zważając nadto, iż mieli zamiar przywłaszczenia sobie z czasem dostatków i włości tych młodych ludzi tym samym sposobem, jakim sobie postąpili ninichy w Niemczech i Francyi, kiedy pierwsze osoby ruszyły na zdobycie Ziemi Świętęy, — *Jan Albrecht*, mówię, — zniweczył wszelkie zapisy hipoteczne, zakazał Żydom używać praw szlachty, i zakupować dobra, kazawszy im wypłacić z prowizją te summy, iakie rozpożyczyli.

Zamożni już pod panowaniem *Zygmunta I* w krajowe pieniądze, które sobie przywłaszczyli, tak przez handel, iak i hipoteczne zapisy na dobrach ślachty, zawarli skrycie przez Starszych swiego wyznania umowę, którey celem było ułatwienie Turkom wkroczenia do Polski, i podanie im sposobów do podbicia kraju. Dziecie nasze wspomninają o tém, chociaż *Piołr Kmity*, (10) i *Choiński* Kanclerze

(10) Kanclerz ten mówi: iż wszyscy, którzy pisali: za niemi, byli od nich płatni, i że ci, którzy przeciw nim piszą, spo-

koronni niedostateczne w tey mierze w swoich pismach zostawili dowody; powiadaią tylko, iż Żydzi lepiej się bronili pieniędzmi, aniżeli piórem.

Żydzi w r. 1540 wyrazili nawet w pismach swoich, że w całej Polsce było tylko 500 ryczałtowych kupców chrześcijańskich, gdy 3,200 było żydowskich, i że mieli między sobą 9,600 złotników, blacharzów i robiących różne materye.

Wszystkie nasze prawa zabraniały ciągle Żydom szynkowania wódki, utrzymywania karczem, i frymarczemia z chłopami, w których wlewając nałóg pijaństwa i wszelkich innych wad i zbrodni, przyczyniali się do ich ubóstwa.

Dostarczali Żydzi dwa razy tyle nowozaciężnych w miarę ich ludności, ile Chrześcijanie. Dozwolono im wybrać z całego dworu *Pana*, (11) któryby niemi zarządzał, trzymał spis ich ludności, sądził ich i t. d.

Zdziwiła *Zygmunta Augusta* ich ludność, która się codziennie pomnażała. Widząc, że się usuwali od wszelkiego rodzaju podatków, i że starali się okazać we wszystkich pismach swoich wyższość w Polsce nad Chrześcijanami, nałożył na nich pogłównę. Nadaremnie wystawiali, iż to jest przeciwne ich pra-

dziewiaią się jeszcze od nich zapłaty. — Co do mnie, sądzę, iż dosyć iestem znany moim współziomkom, ażebym zaślósowania tego punktu mógł się obawiać (Przypisek Autora.)

(11) Pierwszym zwierzchnikiem Żydw był Michał z Brześciea, podług nominacyi *Zygmunta I* roku 1506.

wom, i że po wielu rozprawach stanęło nareście, iż każdy Żyd tak mężczyzna iak niewiasta zapłaci po złotym Polskim od głowy. (12) Sądzo- no, iż było już w Polsce 200,000 Żydów. — Zrobiono ich spis, i zdziwił się dwór bardzo, że w tym spisie znalazł tylko 16,589 Żydów pięci obojey. Mówią, że Zygmunt August będąc na obiedzie w Knyszynie, rzekł do przyjaciela młodości swojej Franciszka Krasin- skiego Biskupa Krakowskiego, sławnego z usiło- wań około utrzymania pokoiu co do wiary w Polsce, a który w tym dniu rozprawił z Królem przeciw inkwizycyi i czarodzieystwu; — *Powiedz mi WCPan, który niewierzysz, ażeby szatan mógł się mieszać w nasze sprawy, i któ- ry w czary niewierzysz, powiedz mi, iakim spo- sobem Żydzi, których wczoray było 200,000, mogli się tak schować w ziemię, iż dzisiaj nie ma ich nad 16,589, gdy idzie o zapłacenie pogłównego?* — Wiesz W. K. Mość (odpowiedział Biskup), iż Żydzi obeydą się bez szatana, żeby się stali czarownikami.

Na nayıpierwszym zaraz Seymie zakazano im pod karą śmierci handlować końmi, trzy- mać dzierżawy i karczmy.

Że ubiór bogatych Żydów nie różnił się w niczém od ubioru panów dworskich, zakazano im nosić łańcuchów złotych, które były tylko zaszczytem szlachty, tudzież pałaszów wy- sadzanych drogiemi kamieniami.

Szlachta Polska zachowywała ieszcze da- wnego rycerstwa Rzymskiego zwyczaj noszenia złotych pierścieni, na których ich herby i napisy były wyrte. — Gdy sobie ten zaszczyt i Żydzi przywłaszczyli, zabroniło im tego prawo, do- zwoliwszy tylko mieć wyrżnięte na pierścieniu znaki handlowe, wyraz Śta Jerozolima (13) lub nazwisko rzeki Sabation.

(12) Złoty polski w porównaniu z tera- źniejszą monetą znaczy naszych 9 zło- tych groszy 18.

(13) O rzece Sabation paragraf VIII, gdzie

Kardynał *Kommandoni* Poseł Papieżki przy dworze *Zygmunta Augusta* wiele mówi o Żydach, i wspomina, że się ubierali iak śla- chta i mieszczanie, a nawet pierwszych w zby- tku przechodzili.

W tymże czasie wypędzono Żydów z Frus.

Pod panowaniem *Zygmunta III* Żydzi przez swoją znaczną liczbę i bogactwa two- rzili prawie osobny stan w kraju, drukowali wiele książek, gdzie urągali się z wiary przodków na- szych i starali się dowieść, iż Polska stać by się mogła nową Idumeą, gdyby Polacy przy- stali na zmianę wiary, i przyjęcie praw Moy- żeszowych; — co przymusiło Seym do wydania ustawy, iż każdy Żyd, któryby w pismach swo- ich nasmiewał się z obrządków chrześciańskich, będzie wypędzony za granice królestwa.

Mnóstwo dzieł takich zrządziło nieiako kłótnią między pisarzami chrześciańskimi i żydowskiemi. Polska, mająca naówczas wiele drukarni, zasypana prawie była pisemkami za i przeciw. Gdy szczęściem dla tej walki lite- rackiey nieiaki *Szleszkowski* lekarz Krakowski wydał przeciw lekarzom żydowskim pismo pełne nieprzystoynnych ucinków; jeden ze stu- dentów Krakowskich odpowiedział na nie poe- matem, w którym wystawiwszy umarłych mó- wiących, włożył im w usta, że gdy ani *Rada- mant*, ani *Minos* nie mogli rozstrzygnąć, czy lekarze żydowscy lub chrześciańscy lepiej się im przysługują, sprawiedliwi ci sędziowie ró- wną jednymi drugim, nie pytając się, iakiey są

mówi *Nanassesben Israel* o nadziei *Jezrela* na stronie 65; po nim *Wolfiusz Bibl*; herb. r. 1715 t. 2. stron: 141, pi- sze: iż dway Żydzi Polscy po ukończo- nej wielkiej pielgrzymce wydrukowa- li w języku Niemieckim opisanie tej rze- ki. Dzieło to spalili *Jezuici* w Wro- cławiu.

wiary, przeznaczając im nagrodę. Odtąd ustała wojna piśmienna z wielkim uszczerbkiem drukarzy.

Za panowania *Jana Kazimierza* Żydzi sprawcami byli buntu Kozaków Ukraińskich i Zaporowskich, trzymając w brew prawu dzierżawy i karczmy. Po bitwie dopiero pod *Bereścziem* uchwalił Sejm prawo wstrzymujące ich zdzierstwo. Nowa era otworzyła się Żydom, nowy Messyasz spełnił ich nadzieie, i Polskę zaburzył. *Sabatayzawi* zebrał kupy, które aż zbrojna siła rozpedzić zdołała. Przymuszony on kray nasz opuścić, udał się do *Stambułu*, gdzie go poymano. Z całego świata Żydzi przybywali dla złożenia mu hołdu. *Mehany* Żyd Polski napisał przeciw niemu, a nawet pojechał do *Stambułu* dla przeświadczenia go o jego oszustostwie przed Dywanem, i okazania fałszu, iakoby był zesłanym od Boga.

Pod *Michałem Wiśniowieckim* odkryto nowe zamachy między Żydami i Turcyą. (14)

Jan Sobieski, któremu Żydzi wstąpienie na tron przepowiedzieli, i którego w pismach swoich synem Słońca, Królem Królów nazywali, miał ślepe w nich zaufanie, i jeden z nich był jego faworytem. Przykró wspomnieć, iż tego bohatera całego Chrześcijaństwa musiał Senat prosić w r. 1682, aby dobro kraju swojego miał na uwadze, i żeby łaski i nagrody Królewskie nie przechodziły przez Żydów.

Za panowania *Augusta II* wznowiono prawo zabraniające Żydom trzymać karczmy po wsiach.

Pod *Augustem III* Żydzi już uciskający, już ciśnieni, upadli nareście, przepisując prawa krajowi przez czas nieiaki.

(14) *Swiadczą to liśty Szumowskiego W. Koniuszego Koronnego wysłanego do zawarcia traktatu Buczackiego, w których mocno się na to żali.*

W r. 1750 nieiaki *Frank*, Żyd ochrzczony na *Wofoszozyźnie*, utworzył sektę nową. Głosił się przeznaczonym do połączenia wszystkich Wyznań. Nauka jego wyrzuciła wiele maxym wiary żydowskiej; wszakże co nayistotniejszego z niej zachował, ale obrządek Rzymski utrzymał. — Gdy przybył do Polski, ogłaszał naukę swą publicznie. Oburzył przeciw sobie trybunały, i zamknięto go w twierdzy *Częstochowskiej*. Wyszędzszy stamtąd po opanowaniu iey przez woysko Rossyyskie, pojechał do *Wiednia*, a stamtąd do *Morawii*. Cesarz *Józef II* kazał mu z krajów swoich ustąpić. Przeniósł się do *Offenbach*, gdzie życia dokonał, i z okazałością Królewską był pochowany.

Kiedy do *Franka* zewsząd gromadzili się nowo ochrzczeni Żydzi, *Israel Hirszowicz* Rabin Międzyborski założył w Polsce nową sektę według nauki *Moyżeszesa Maymonidesa* Żyda Alexandryyskiego w Egipcie. *Frank* lękając się wpływu tey nowej sekty, utworzył towarzystwo, którego się dziedzicznym naczelnikiem postanowił. Maxymą jego na wszystkie kraie było, iż Żyd pozostaje zawsze Żydem, i wykonywa prawo *Moyżeszowe*, lubo publicznie zachownie obrządku wiary panującej, byle u siebie trzymał się swoich. Zabronione współwyznawcom jego wchodzenie w śluby małżeńskie z córkami Żydów i Pogan z obawy, aby tajemnica na jaw nie wyszła. Maią sobie zalęczone dawanie dzieciom swoim wychowania stosownego do kraju, gdzie mieszkają; pięcie się do wszystkiego przez wszelkie sposoby; sprawowanie wszelkich professy, i rozszerzenie tym sposobem różnych ich kast, nieprzypuszczających między niemi innej różnicy, prócz pod względem dostaków. W stolicy każdego kraju mają *Starszego*, który obiera i oznacza stan, iakiemu się dzieci tych Neofitów poświęcić mają. Osoby tey sekty mieszczą się już w administracyi, policyi, woysku i handlu wszel-

kich kraiów. — Rządzeni teraz od córki Franka (15) nie posyłaia już ani synów, ani córek do dworu tey ich Monarchini, iak to za życia tey oycy (16) czynili. Starsi przestaią na wybieraniu podatku religijnego, który z jeneralnym raportem przesyłaią naywyższym naczelnikom, a ci do *Openheim*, stolicy tych nowych Chrześcian. — Policya Francuzka usiłowała dociec tajemnicy tey sekty polityczno-mistycznej. Rozesłała wszędzie, nawet do *Warszawy*, agentów swoich w tym celu, którzy nic ważnego nie dociekszy, powrócili z domysłami tylko.

Pod *Stanisławem Augustem* zniesione naypierwszego Rabina między Żydami w kraju naszym (17).

Na sławnym *Seymie* r. 1788 wnoszono rozmaite sposoby uczynienia ich pożytecznymi kraiovi. Miano ich przyrównać do Stanu Mieyskiego, przypuścić do używania wszelkich prerogatyw obywatelskich; wyznaczono nawet nagrody dla chcących wziąć się do rolnictwa; lecz woyna, która wtedy wybuchnęła, a w krótcie podział Polski, wniwecz obróciły te dobroczynne środki. Każdy Dwór, uczestnik tego podziału, nie kładąc różnicy między Żydami dawnymi ich poddanymi a Żydami Polskimi, rządził niemi podług dawnych zasad

(15) Frank miał swoją gwardyą, Szambelanów i Paziów. Przy pogrzebie iego niesiono z wielką okazałością ciało iego. Mitra Xiążęca leżała na trumnie, i cały Dwór iego był na obrzędzie pogrzebowym.

(16) Dzieci lepiej wychowane posyłano tam z każdego miasta, gdzie do 19 lub 20 roku życia zostawały.

(17) Naypierwszy Rabin pełniący obowiązki Arcykapłana mieszka w *Azyi*. Musi on zawsze podróżować, i w ięzyku Hebrajskim tytułuje się Xiążęciem Niewolnictwa.]

swoich. Co te kraie straciły lub zyskały na tym systemacie, nie należy do tego rzutu oka na Żydów naszych, których ludność że się prawie zawsze w trójnasób względnie ludności Chrześcian utrzymuje, lękać się można, aby nasz kraj nie zamienił się w drugą *Jdumęę*. Głos całego ludu odzywa się przeciw Żydom, i żąda ich odmiany. Z tey, czyliby wyniknął lub nie pożytek dla kraiu? oto jest ważne za pytanie, iakie nas zaymuie.

Żydzi, zawsze z sobą ziednoczeni, rządzeni od Starszych wyznania swojego i naczelników, których prawo nie uznaje, poczytują w niniejszym ich stanie naymniejszy spór między Żydem a Chrześcianinem za sprawę narodową, która wszystkich czynnie obchodzi. — Rząd ich stoi na stałych zasadach. Każde miasteczko ma swoich sędziów, każdy powiat Rabiną, każda prowincya *Moreyna* (uczzonego między Rabinami), każda część Polski osobnemu zwierzchnikowi Rabinowi *Moreyno* (nayuczeńszemu) podlega. — Wszyscy Żydzi dawney Polski podlegaią jednemu naczelnikowi, zależącemu od Naczelnika głównego będącego w *Azyi*, któremu polityka, czyli prawo, nakazuje wędrować ustawicznie z *mieysca* na *mieysce*.

Wszyscy ci sędziowie i naczelnicy za naymniejszą potrzebą pieniędzy nakazuią post powszechny, i każda rodzina, iesli nie chce ściagnąć na siebie klątwy, musi wniesć do powszechney kassy wartość tego, czego na dzień potrzebuie do życia. Stąd zdarzało się, iż Żydzi Litewscy np przysyłali wsparcie żydom w *Poznaniu*, w *Warszawie* i t. d., i nawzajem.

Jest u nich trojaka straszna klątew *Nid-douy*, *Cherem* i *Schamatha*. Przysięga ich jest także gatunkiem klątwy, czyli przekleństwa, przeciw krzywoprzysięzcom, którey skutek nie nie znaczy, skóre rzecz idzie z Chrześcianami,